

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті акцентовано увагу на актуальній потребі формування готовності майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими дітьми як спеціально організованої професійної діяльності. Зокрема, наголошено, що, незважаючи на науковий доробок, присвячений питанням професійної підготовки майбутніх учителів ІМ, існує потреба дослідження шляхів оновлення змісту навчання та технологій навчання студентів у ЗВО.

Сформульовано дефініцію поняття «готовність майбутнього вчителя іноземної мови до роботи з обдарованими дітьми», яка визначається автором як стан сформованої компетентності фахівця, що інтегровано відтворює рівень морально-психологічної, теоретичної і практичної готовності та наявності особистісних професійних якостей, необхідних для ефективної роботи з обдарованими учнями.

Визначено ключові принципи професійної підготовки майбутніх учителів ІМ, а саме принцип цільової спрямованості, системності, науковості, взаємодії навчального процесу та позааудиторної діяльності, практичної спрямованості, особистісно-орієнтованого підходу.

На основі проведеного аналізу психолого-педагогічної літератури та власного досвіду викладання виокремлено такі педагогічні умови підготовки майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими учнями, як збагачення навчального змісту психолого-педагогічних дисциплін інформацією щодо сутності, змісту, структури обдарованості та технологій роботи з обдарованими учнями у професійній діяльності майбутнього вчителя; посилення практичної спрямованості навчального процесу та створення професійно зорієнтованого мотиваційного середовища; забезпечення інтегративного підходу до процесу підготовки майбутніх учителів ІМ, у якому взаємодіють певні форми та методи аудиторної й позааудиторної навчально-виховної діяльності.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна підготовка, майбутні вчителі іноземної мови, обдарованість, принципи, заклади вищої освіти.

У сучасному українському суспільстві зростає потреба в особистостях неординарних, креативних, здатних нестандартно розв'язувати поставлені завдання й формулювати нові, перспективні цілі. Це зумовлюється усвідомленням суспільства людського «потенціалу» як найважливішої передумови й основного ресурсу свого розвитку; пришвидшенням динаміки життя, безліччю проблем, розв'язання яких вимагає величезних інтелектуальних зусиль; вимогами соціуму до професійної діяльності особистості, яка повинна бути творчою, активною, соціально відповідальною, освіченою та інтелектуально розвиненою. Талановиті, здібні особистості – це потужний ресурс суспільного розвитку, інтелектуальна еліта, здатна забезпечити нашої країні соціальний та культурний розвиток. Проблеми розвитку і виховання обдарованих дітей залежить від рівня підготовки фахівців, оскільки в освітньому просторі формуються якісно нова парадигма освіти. Підготувати кваліфікованого спеціаліста, що вирізняється високим рівнем творчості та професіоналізмом, володіє особистою моральною позицією та є різнобічно компетентним є першочерговим завданням закладів вищої освіти України. У цьому ракурсі актуальності набуває проблема якісної професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до роботи з талановитою молоддю.

На державному рівні приділяється відповідна увага створенню умов навчання та розвитку здібностей обдарованої молоді. Верховною Радою України та Президентом України видано низку нормативно-правових актів (Конституція України, Закон України «Про освіту», Цільова комплексна програма «Вчитель», Національна програма «Діти України», Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України «Про державну підтримку обдарованої молоді», Указ Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти у XXI столітті», проект «Обдарованість»), які спрямовані на створення загальнонаціональної системи виявлення та підтримки обдарованої молоді, набуття нею знань і навичок у певних галузях діяльності, розвиток та реалізацію творчих здібностей.

У сучасних наукових дослідженнях усебічно та комплексно аналізується питання підготовки майбутніх учителів ІМ до професійної діяльності, які, зокрема, є предметом досліджень В. Безлюдної, О. Бігич, В. Дьоміної, Л. Калініної, І. Костікової та інших.

Професійну підготовку майбутніх учителів до роботи з талановитими дітьми аналізують у своїх наукових розвідках О. Антонова, О. Бочарова, М. Шемуда та інші. Проте в реалізації навчання обдарованих дітей часто трапляються певні недоліки, пов'язані з недостатнім рівнем готовності майбутнього вчителя ІМ до здійснення відповідної діяльності.

Мета статті – виокремити та проаналізувати педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими дітьми.

Можна констатувати, що ефективно та повноцінно взаємодіяти з обдарованими учнями зможе така ж талановита та креативна особистість вчителя-наставника, який не знехтує можливістю адекватно оцінити та підтримати свого талановитого підопічного.

О. Бочарова, усебічно досліджуючи проблему обдарованості, зазначає, що необхідною умовою підготовки такого фахівця є створення в закладі вищої освіти цілісної, самокерованої системи для виявлення, підтримки та розвитку творчого потенціалу обдарованих студентів. Цього можна досягти впровадженням педагогічних технологій навчання, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації творчої діяльності студентів [2].

Ми цілком погоджуємося з думкою вченої щодо необхідності здійснення спеціальної підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями, адже часто педагоги, маючи лише загальну професійну підготовку, не володіючи відповідними методиками діагностики, керуються лише власними здогадами у взаємодії з талановитими дітьми. Логічним є твердження про те, що процес професійної підготовки майбутніх учителів ІМ у закладах вищої освіти має сприяти повноцінному вияву й розвитку їхніх здібностей та набуття високого рівня професіоналізму й готовності до здійснення відповідної діяльності [2].

На основі аналізу наявних у педагогічній теорії підходів до поняття готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності, аналізу її практики ми сформулювали сутність цього поняття та визначили його складники. Ми трактуємо професійну готовність майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими дітьми як стан сформованої компетентності, що інтегровано відтворює рівень морально-психологічної, теоретичної й практичної готовності та наявності особистісних професійних якостей, необхідних для ефективної роботи з обдарованими учнями.

Морально-психологічна готовність відтворює усвідомлення студентами важливості роботи з обдарованими дітьми, зацікавленість цим напрямом діяльності. Теоретична готовність – це володіння інтегрованими системними знаннями з різних навчальних дисциплін. Практична готовність означає сформоване володіння комплексом різноаспектних (аналітичних, прогностичних, гностичних, комунікативних, організаторських) умінь і навичок, необхідних для практичної реалізації різних функцій, форм, видів і методів професійної діяльності. До особистісних якостей належать емпатія та повага до дітей, відповідальність, комунікабельність, толерантність, тактовність, ерудованість, полікультурність тощо.

Панівну роль у формуванні професійної готовності майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими дітьми у навчально-виховній діяльності ЗВО відіграє дотримання в ній певних принципів, на основі яких визначаються педагогічні умови.

Нами виокремлено принципи цільової спрямованості, системності, науковості, взаємодії навчального процесу та позааудиторної діяльності, практичної спрямованості, особистісно-орієнтованого підходу. Розгляньмо їх змістову сутність.

Принцип цільової спрямованості. Зважаючи на наведені концептуальні положення, ми визначили суть принципу цільової спрямованості: «Принцип цільової спрямованості у професійній підготовці майбутнього вчителя ІМ до роботи з обдарованими дітьми означає, що мета цього виду діяльності повинна обов'язково передбачатись і реалізовуватись під час вивчення фахових дисциплін через різні види навчально-управлінської діяльності, навчально-методичної документації, літератури та форми і методи навчально-виховного процесу».

Принцип системності в підготовці педагога до роботи з обдарованими учнями тісно пов'язаний із попереднім принципом, який виступає системоутворювальним чинником у системі професійної підготовки фахівців [5, с. 232].

Суть цього принципу полягає в тому, щоб забезпечувалися внутрішні взаємозв'язки між різними частинами системи підготовки за схемою наскрізного впровадження: мета, конкретні завдання, зміст, технологія, результат. Важливими в цьому є міжпредметні зв'язки у викладанні різних психологічних, загальнопедагогічних, лінгвістичних дисциплін, обов'язкових і вибіркових. Системний підхід повинен гарантувати готовність майбутнього фахівця виконувати різні функції: аналітико-прогностичну, організаційно-управлінську, психологічну, педагогічну та інші.

Принцип науковості. Важливу роль в організації підготовки студентів до роботи з обдарованими учнями відіграє принцип науковості. Він вимагає того, щоб увесь процес навчання студентів будувався на міцному фундаменті сучасних наукових теоретичних положень філософії, соціології, психології, педагогіки, усього комплексу дисциплін загальнотеоретичного, спеціального, прикладного характеру, де, безумовно, ядром усієї професійної підготовки є психолого-педагогічна та методична підготовка вчителя ІМ до роботи з обдарованими дітьми. Важливо, щоби зміст навчання з кожного навчального предмета відповідав логіці та системі, властивих тій чи іншій науці,

Суттєво, щоби теоретичні знання розглядалися в єдності з аналізом сучасної педагогічної практики виховання, мали практичну спрямованість і реально слугували ефективному розв'язанню актуальних завдань, творчому підходу до аналізу та розв'язання різних ситуацій у роботі з обдарованими учнями.

Принцип взаємодії навчального процесу з позааудиторною діяльністю. Саме навчальний процес відіграє пріоритетну роль в озброєнні майбутніх учителів ІМ науковими знаннями про значення, завдання й технології роботи з талановитими учнями, формує необхідні практичні навички. Але можливості навчально-виховної діяльності у ЗВО для здійснення зазначених вище завдань значно ширші, ніж тільки навчальної аудиторної діяльності [5, с. 232].

Важливим поглиблювальним засобом може і повинна виступати спеціально організована позааудиторна діяльність. Через її різні форми доцільно поглиблювати знання студентів, формувати інтерес до роботи

з обдарованими дітьми, головне – активно та цілеспрямовано долучатися до різних форм роботи з цією категорією дітей, зокрема, через гурткову та клубну діяльність [5, с. 234].

Принцип практичної спрямованості сприяє наданню засвоєним знанням життєвості, конкретності, глибокому осмисленню самого поняття обдарованості дітей, його складності, стану розв'язання проблеми в реальних умовах життя. Цей принцип вимагає широкого розкриття практичних питань роботи з обдарованими дітьми у всіх організаційних формах навчального процесу. Студенти повинні дізнаватися про проблему обдарованості з різних джерел, особливо під час безпосереднього їх вивчення у процесі проходження педагогічної практики, в індивідуальній роботі з цими дітьми. Реалізація цього принципу унаочнює навчальний процес і, головне, сприяє формуванню різноманітних умінь і навичок безпосередньої роботи зі здібними учнями [5, с. 234].

Принцип особистісно-орієнтованого підходу полягає в необхідності надання студентам можливості вивчати додаткові спецкурси (за вибором), факультативи, брати участь у різних видах практичної діяльності з обдарованими школярами.

Загалом, комплекс названих принципів як головних, висхідних ідей у підготовці студентів до роботи з обдарованими дітьми спрямував її зміст на визначення педагогічних умов такого процесу, що детермінується необхідністю підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО.

У межах нашого дослідження ми трактуємо педагогічні умови як необхідні обставини, які сприяють та уможливають досягнення очікуваного результату внаслідок здійснення педагогічного процесу, зокрема, для формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності [3].

На основі цілеспрямованого і ґрунтовного аналізу наукових досліджень нами виокремлено педагогічні умови, які доцільно враховувати в підготовці майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими учнями: збагачення навчального змісту психолого-педагогічних дисциплін інформацією щодо сутності, змісту, структури обдарованості та технологій роботи з обдарованими учнями у професійній діяльності майбутнього вчителя; посилення практичної спрямованості навчального процесу, створення професійно зорієнтованого мотиваційного середовища; забезпечення інтегративного підходу до процесу підготовки майбутніх учителів ІМ, у якому взаємодіють певні форми та методи аудиторної і позааудиторної навчально-виховної діяльності.

Для реалізації першої педагогічної умови ми пропонуємо доповнити навчальні дисципліни психолого-педагогічного циклу темами, які всебічно та комплексно розкривають питання взаємодії вчителів з обдарованими дітьми. З метою удосконалення змісту професійної підготовки вчителів ІМ до роботи з обдарованими учнями ми розробили програму спецкурсу «Методика навчання іноземної мови обдарованих дітей». Мета спецкурсу полягає в тому, щоб сформуванню глибоке усвідомлення важливості роботи з обдарованими учнями; розкрити суть, зміст і ознаки обдарованості учнів до вивчення іноземних мов; ознайомити майбутнього вчителя ІМ з технологією навчання обдарованих школярів; розвивати професійний інтерес до проведення такого виду діяльності; забезпечувати професійну компетентність майбутніх учителів ІМ у роботі з такою категорією дітей.

Зокрема, друга педагогічна умова – *посилення практичної спрямованості навчального процесу та створення професійно зорієнтованого мотиваційного середовища* – передбачає якісний перегляд форм, методів і змісту навчання шляхом оптимального й ефективного поєднання навчальної, навчально-методичної та науково-дослідної роботи, теорії з практикою, традиційних методів навчання з інтерактивними та інноваційними формами та методами якісної підготовки майбутніх учителів ІМ, що дасть змогу забезпечити ефективність освітнього процесу. Перспективною в цьому руслі може бути гурткова робота; клубна діяльність, де майбутні фахівці виконуватимуть роль наставників для здібного учня, проведення різних позакласних заходів з обдарованими особистостями в процесі вивчення іноземної мови; інтерактивні методи (дискусії, семінари на актуальні проблеми, що стосуються різноманітних інноваційних технологій роботи з обдарованими дітьми; дидактичні, імітаційні, сюжетно-рольові ігри, що передбачають штучне моделювання певних навчально-виховних ситуацій, які можуть виникнути під час взаємодії з обдарованими дітьми; аналіз реальної ситуації взаємодії з такою категорією учнів у процесі вивчення іноземної мови).

Забезпечення інтегративного підходу до процесу підготовки майбутніх учителів ІМ передбачає взаємодію певних принципів, форм і методів аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності.

На нашу думку, чималі потенційні можливості мають позааудиторні форми роботи (творчі бесіди, зустрічі із провідними фахівцями в галузі обдарованості екскурсії, диспути, заходи куратора академічної групи). Зокрема, цілеспрямована участь майбутніх учителів ІМ у гуртковій чи клубній роботі в ролі керівника такого виду діяльності чи наставника обдарованого учня є досить перспективною. Однак результативними вищезгадані форми діяльності можуть бути лише за умови активної самостійної роботи студентів, рефлексії, що передбачає наявність у них пізнавальних інтересів, мотивів, потреби набуття нових знань, умінь, навичок, розвиток особистості ухвалювати власні рішення.

Висновки. Результатом проведеного нами дослідження стало визначення педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх учителів ІМ до роботи з обдарованими дітьми, які повинні реалізовуватися не ізольовано, а комплексно. Необхідно, щоб підготовка майбутнього вчителя ІМ до роботи з обдарованими учнями здійснювалася на засадах системності та цілісності.

Доцільним і перспективним може бути вивчення особливостей співпраці загальноосвітніх закладів освіти та ЗВО задля налагодження ефективної взаємодії між обдарованими дітьми та майбутніми вчителями ІМ, обміну досвідом, взаємодопомоги та самовдосконалення.

Використана література:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с.
2. Бочарова О. А. Роль мотивації у розвитку здібностей обдарованих учнів. *Наукові праці. Сер. Педагогіка, психологія і соціологія*. Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2015. Вип. 1 (16). С. 30-36.
3. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
4. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості : термінологічний словник. Київ, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
5. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.

References:

1. Antonova O. Ye. (2007) Teoretychni ta metodychni zasady navchannia pedahohichno obdarovanykh studentiv [Theoretical and methodological bases of teaching gifted students] : monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU. 472 s. [in Ukrainian].
2. Bocharova O. A. (2015) Rol motyvatsii u rozvytku zdibnosti obdarovanykh uchniv [The role of motivation in the development of gifted students]. *Naukovi pratsi. Ser. Pedahohika, psykhohohiia i sotsiolohiia*. Donetsk : DVNZ «DonNTU». Vol. 1 (16). S. 30-36. [in Ukrainian].
3. Pedahohichni tekhnologii v pidhotovtsi vchyteliv (2018) [Pedagogical technologies in teacher training] : navchalnyi posibnyk / kol. avtoriv za red. I. F. Prokopenka. 3-ye vyd., dopov. i pererobl. Kharkiv : KhNPU. 457 s.
4. Slovnyk iz psykhohohii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti: terminolohichni slovnyk (2016) [Dictionary on psychology and pedagogy of giftedness and talent of the personality]. Kyiv, Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 424 s. [in Ukrainian].
5. Kharchenko S. Ia. (2006) Sotsializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia i praktyka [Socialization of children and youth in the process of social and pedagogical activity: theory and practice] : monohrafiia. Luhansk : Alma-mater. 320 s. [in Ukrainian].

Hulych M. M. Pedagogical conditions of training of future foreign language teachers to work with gifted children

The article focuses on the urgent need to form the readiness of future foreign language teachers to work with gifted children as a specially organized professional activity. In particular, it was emphasized that, despite the scientific achievements on the issues of professional training of future foreign language teachers, there is a need to study ways to update the content of education and learning technologies of students in higher educational establishments.

The definition of the concept «readiness of the future teacher of a foreign language to work with gifted children» is defined as a state of the formed competence of the expert. It reproduces the level of moral and psychological, theoretical and practical readiness and the presence of personal professional qualities necessary for effective work with gifted pupils.

Such key principles of professional training of future teachers as the principle of purposefulness, systematization, scientific approach, interaction of educational process and extracurricular activities, practical orientation, personality-oriented approach are identified.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature and personal teaching experience, the following pedagogical conditions for preparing future foreign language teachers to work with gifted students have been defined: enriching the educational content of psychological and pedagogical disciplines with information on the nature, content, structure of giftedness and technology of working with gifted students in professional activities; strengthening of the practical orientation of the educational process, creating a professionally oriented motivational environment; providing an integrative approach to the process of future foreign language teachers' preparation.

Key words: *pedagogical conditions, professional readiness, future foreign language teachers, giftedness, principles, higher educational establishments.*